

DE DRIE-ENE – GOD DIE MET ONS GAAT

Serie Dogma als poëzie

Bij de Australische dichter Les Murray las ik de volgende dichtregels:

*Religies zijn gedichten. Ze verenigen
ons daglicht-ik en onze dromende ziel, ze brengen
onze emoties, instinct, adem en aangeboren gebaren
bij elkaar in het enige hele denken: poëzie.
Niets is gezegd voor het uitgedroomd werd in woorden
en niets is waar wat alleen maar in woorden verschijnt.*

In de kerstvakantie heb ik van nabij meegemaakt hoe mijn kleindochter zich de Nederlandse taal eigen maakt. Na haar geboorte is dit een wonder op zich. Soms kijkt ze alleen een verre diepte in, zwijgt ze als een dromende ziel en lijkt ze intussen meer te denken en te verstaan dan wij kunnen bevroeden. De laatste tijd is ze steeds meer zelf aan het woord, wordt ze bewuster 'ik' en breidt ze haar klank- en woordrepertoire in hoog tempo uit. Niet alleen mamma en pappa, opa en oma, maar nu zelfs iets dat lijkt op 'appelbeignet' of de 'zozijntjes' die zij met haar fijne vingertjes uit de stukjes kerstbrood haalt. Met steeds meer woorden is zij in staat de dingen en de mensen om zich heen te benoemen en zich eigen te maken. De taal ontwikkelt zich, helemaal deel uitmakend van de relatie en de interactie met vertrouwende mensen en dingen om zich heen: ze wijst ze aan, laat ze zien, vraagt erom, wijst een ander op iets dat zij wil hebben: 'ik ook!' klinkt er dan. En samen met die gebrabbelde woordjes vormen zich als vanzelf ook gebaren en gewoontes. Haar taalwereld ontstaat in haar kleine, beschermde leefwereld, die zich mede via de taal vult met betekenis en liefde. Met Les Murray denk ik: dit is het begin van poëzie én van religieus besef. Het daglicht-ik en de dromende ziel, beide nog helemaal verweven in één heel denken, geworteld in moedertaal, in haar zintuiglijk 'er zijn'.

Maar het hele spreken over God als Vader, Zoon en Geest – ik weet niet of wij dat nog zo gemakkelijk als poëzie kunnen verstaan, gezien de geschiedenis die we met ons meedragen. Daarin zijn die van oorsprong bijbelse woorden ook begrippen geworden. We kunnen daar niet omheen: ze zijn niet meer alleen religieus, poëtisch, maar ook gekneet door onze christelijke godsdienst en soms ook met de bedoeling om grip te krijgen op het mysterie van God. En dan ook nog aangevuld met andere begrippen als 'wezen', 'persoon', 'relatie', enzovoort.

Ik weet wel: dogma-taal is een 'secundaire' taal, ontstaan in discussies over hoe je, vanuit de bijbel bezien, waarachtig kunt spreken over God. De strijd om de juiste formulering van de geloofsbelijdenis is al beslecht in de 4e eeuw: er is maar één God; de Vader, de Zoon en de Heilige Geest zijn drie volwaardige personen in de Drie-eenheid. Bij persoon-zijn hoort 'relatie', in God zelf en naar ons toe. Ze zijn alle drie evenwaardig God. En zo gebruiken wij hier die oudchristelijke woorden: 'Ik doop jou, in de naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest.'

Maar ik denk tegelijk: als in deze woorden nog poëzie te horen is, dan is dat omdat ook deze begrippelijke taal voortkomt uit relatie, uit liefde, uit moedertaal. Dat klinkt ook door in veel theologie. Voor mij is Edward Schillebeeckx hierin nog steeds een voorbeeld. Hij zegt bijna plechtig dat dit oorspronkelijk relationeel-zijn ook voor Jezus zo is geweest: 'Jezus is een mens die vanuit zijn persoonlijke Abba-beleving ons een 'toekomst vanuit God' aanzegt en die toekomst in zijn optreden reeds aanreikt. Zonder de realiteit van deze zeer oorspronkelijke Abba-beleving is zijn boodschap een illusie, een inhoudsloze mythe.' Allereerst relatie dus, die tegelijk heel persoonlijk en alles-omhullend is, die ook voor Jezus heel dichtbij begon in zijn moedertaal, in zijn inbedding in het weefsel van liefde. Dat stelde hem in staat zich heel praktisch en grenzeloos toe te vertrouwen en bracht zoveel anderen ertoe dit ook zo te doen. Over ons, tastend gelovige mensen in het voetspoor van Jezus, zegt Schillebeeckx dan ook direct hierna: 'Vertrouwen schenken in Jezus is zichzelf gronden in datgene waarin Jezus' ervaring gegrond was: de Vader. Dit impliceert de erkenning van de authentieke, niet-illusoire werkelijkheid van Jezus' Abba-beleving.'

Zo'n in de ervaring gewortelde theologie overbrugt misschien dogma en poëzie, maar maakt het nog niet gemakkelijk om het ook echt te geloven, vooral als ik daarbij niet in emotie wil opgaan en ook mijn volle verstand wil blijven gebruiken. Het blijft haast ongelofelijk, wat met die Drie-eenheid bedoeld wordt: dat God zo alomvattend is én ons zo nabij is. Wat mij helpt is om dit niet alleen te herkennen in de taal, maar ook meer zintuiglijk in de kunsten. Zo hoor ik bij het idee van drie personen in één God de steeds weer anders klinkende slotregels in de Mariavespers van Monteverdi: 'Eer aan de Vader, de Zoon en de Heilige Geest' – in elkaar overvloeiende stemmen die in hun onderling verschil toch steeds één geheel of tot één enkele verstillende toon terugkeren. Maar ik moet ook denken aan de icoon van Rublev, afgedrukt op de folder voor deze serie diensten.

Traditiegetrouw beeldt hij de Drie-eenheid uit als de drie engelen die op bezoek komen bij Abraham. Dat is ook een vorm van poëzie, in de zin van een symbolisch verstaan van de triniteit, tegelijk zichtbaar en tijd- en plaats overstijgend. De drie personen in één relationeel geheel, in een alles omhullende en beschermende cirkelbeweging, hoofd en handen naar elkaar toegenegen. De cirkel is open, uitnodigend, rondom de kelk, waarvan de vorm in het driehoekig lijnenspel van de hele icoon doorwerkt. Als toeschouwers komen wij de icoon binnen via de Heilige Geest, rechts in het beeld, en krijgen zo toegang tot de Zoon in het midden, zijn goddelijke en menselijke natuur verbeeld in de twee vingers boven de kelk, en die ons op zijn beurt verwijst naar de Vader die het meest links zit. Het is niet alleen in taal, ook in schoonheid en in de menselijke creativiteit en fijnzinnigheid dat wij, zoals Augustinus zegt, 'zoiets als God' herkennen: dat God de alles omvattende Liefde is, waaruit wij voortkomen, waarin wij bestaan, waarnaar wij verlangen en op weg zijn.

Toch missen we denk ik de kern van dogma én poëzie als we het hierbij laten. Want het gaat niet alleen om ons beeld van God, maar vooral om wat wij ervan waarmaken, concreet, als geschapen naar het beeld van God. In de bijbelteksten van vandaag wordt iets duidelijk van wat het 'relationeel zijn' van God in politieke zin voor ons leven kan betekenen. En beide lezingen laten ook zien hoe weerbarstig dat is.

Voor Mozes is het nu de tweede keer dat hij stenen tafelen moet uithakken, waarop God met eigen hand de geboden kan inschrijven. Bij de eerste keer had hij uit angst en ontzag zolang gedraald om de Sinaï op te klimmen en af te dalen, dat het ongeduldige volk Israël zich inmiddels een afgod had gemaakt, uitzinnig dansend rondom het gouden kalf. Nu lukt het wel, met die geboden geschreven in steen, bedoeld om het volk op het rechte pad te houden en het af te houden van de idolen waarin het zo graag wil geloven. Dankzij zijn ontmoeting met de Levende, die afdaalt, die eindeloos geduldig is, genadig en trouw, durft Mozes het nu aan. Maar hij is niet de sterke man die orde op zaken stelt en daarmee ieders verlangen vervult. Daarom vraagt hij God om hulp en om nabijheid. 'Zie hoe onhandelbaar dit volk is, ga met ons door de moeilijkheden heen, maak ons tot uw eigen volk!' Hij gaat staan in de spannende relaties met de Levende en met zijn volk. En zo durft hij zijn roeping aan te gaan.

Voor Paulus is het inmiddels de derde keer dat hij de gemeente van veelal arme niet-joodse christenen in Korinthe gaat bezoeken. De bezoeken daarvoor waren niet van een leien dakje verlopen. En als je zijn hele brief aan de Korintiërs leest, dan merk je dat hij ook nu nog sterke tegenstanders heeft. Hij noemt ze schijnapostelen, juist omdat ze dat zogenaamd sterke en duur betaalde leiderschap tonen dat de meeste mensen in Korinthe zo graag willen zien. Zo wil hij het niet. Het gaat niet om hem. Wat is hier de betekenis van Christus, van de Geest? Niet veel anders dan bij Mozes de stem van God: werkelijk waarachtig is alleen die God, die doordringt in de harten van de mensen, die zich manifesteert in wat zwak is, die daarin bewerkstelligt dat het goede, de vrede, kans krijgt te groeien, vanuit de kwetsbare binnenkant van de mensen. Dit is wat Paulus bereiken wil, in dienend leiderschap: dat de christengemeente van Korinthe een lichtend voorbeeld wordt van solidariteit; dat de Geest in de mensen zelf het enthousiasme doet groeien voor daadwerkelijke saamhorigheid.

Als we het dogma van de Drie-eenheid verstaan als poëzie, dan is het toch vooral omdat we willen dat het zo in ons doorwerkt. Dat het niet blijft bij een louter talige oefening en niet bij een intellectueel of esthetisch genoegen. De dogma-poëzie van Vader, Zoon en Geest heeft de bedoeling om die geestkracht in mensen te doen groeien die de zachte krachten in een maatschappij van onderop versterkt en verbindt en zo een tegenwicht biedt aan al die andere machten die ons dwingen en ons verdelen. Ik las onlangs een mooi artikel in de krant over de revolutionaire en verbindende kracht van de poëzie in de strijd die vele vrouwen en mannen in Iran nu voeren, op dit moment, tegen de onderdrukking en misdadige machtsuitoefening die daar nu heerst.

Je kunt zeggen: het is toch een utopie, een droom, dat het zo zou gaan, dat we werkelijk zo, door de kracht van woorden, tot een rechtvaardige en vreedzame wereld komen? Ja, dat klopt, en het is ongelofelijk belangrijk dat deze droom het houdt, dat die steeds opnieuw 'uitgedroomd blijft worden in woorden' en dat het daar niet bij blijft, dat wij die woorden waar maken, omdat 'niets waar is wat alleen maar in woorden verschijnt.'

Tenslotte: ik zou niet meer kunnen zeggen dat ik in een God geloof als er niet zoiets bestond als een triniteitsbeeld of een triniteitsgedachte, waarin wordt uitgezegd of 'uitgedroomd' dat die God ons nabij wil zijn, liefde is en met ons mee wil gaan, dat die als een innerlijke sterkte huist en woont in onze zwakheid en ons daarom ook vergeeft voor alles wat ons niet lukt. Het is denk ik niet voor niets dat de Drie-eenheid pas helemaal aan het eind van de brief van Paulus wordt genoemd, als aanvuring en zegenwens. Laten ook wij vurig en daadkrachtig blijven hopen, dat de genade van Jezus Christus, de liefde van God en de gemeenschap van de Heilige Geest met ons mee blijven gaan op onze weg!

Zo moge het zijn.

Germain Creyghton